

نظام آموزش و پرورش در هر جامعه‌ای مسؤول و ملزم به پرورش شهروندانی شایسته است که قادر به حل مسائل و مشکلات خود باشند. بدیهی است که زندگی در این جهان متغیر و پیچیده، بدون به کارگیری مهارت‌های مؤثر امکانپذیر نیست. یکی از این مهارت‌ها که در طول زندگی انسان مورد نیاز است، «توانایی تصمیم‌گیری» درست است.

متأسفانه، روش‌های آموزشی کنونی فراگیر را متغیر بار می‌آورند و او صرفاً به حفظ مطالب می‌پردازد. در این روش‌ها، معلم مسؤولیت انتقال یکطرفه‌ی اطلاعات را به دانش‌آموزان به عهده دارد؛ بدون آن‌که فرصت لازم برای کاربرد این اطلاعات در اخذ تصمیمات درست فراهم باشد. اگر نظام آموزشی توجه خود را صرفاً بر موضوعات

درسی قرار دهد، اغلب به جای آن‌که افراد متفکر و مستقل پرورش دهد، افرادی را تربیت می‌کند که فقط آموخته‌اند، چگونه مطالب دیگران را تکرار و حفظ کنند. در صورتی که باید به روش بحث و تحقیق توجه داشت و در حل مسائل و در زمینه‌ی موضوعات درسی، قضاوت و تصمیم‌گیری منطقی را مورد تأکید قرار داد [حسینی، ۱۳۷۴: ۲۰۲].

دانش‌آموزان باید در برخورد با مسائل زندگی، جنبه‌های متفاوت را بسنجند و بهترین گزینه را انتخاب کنند. این امر مستلزم آموزش و توجه خاص در فرایند تدریس است.

تصمیم‌گیری چیست؟ دربرگیرنده‌ی چه فعالیت‌ها و فرایندهای است؟ چگونه می‌توان در دانش‌آموزان مهارت تصمیم‌گیری درست را تقویت کرد؟ مهارت تصمیم‌گیری چه قدر در زندگی لازم و ضروری است؟ این‌ها

پرسش‌هایی هستند که پاسخ به آن‌ها اهمیت دارد و نگارنده بر آن است که در این نوشتار به آن‌ها بپردازد.

تعریف تصمیم‌گیری

تصمیم‌گیری فعالیتی است که انسان به طور مستمر و مداوم در موقعیت‌های گوناگون با آن سروکار دارد و در مورد آنچه اتفاق می‌افتد و آنچه باید انجام دهد، تصمیم می‌گیرد. تصمیمات روزمره و عادی، معمولاً به فرایند پیچیده و مشکلی نیاز ندارند، اما در زمینه‌ی موضوعات دشوارتر و در شرایط پیچیده‌تر، افراد نیازمند تحلیل یا پیگیری مستمر و سیستماتیک برای یافتن راه‌حل هستند. بسیاری از صاحب‌نظران معتقدند، تصمیم‌گیری باید محور تعلیم و تربیت باشد و به طور اساسی

تصمیم‌گیری

ضرورت زندگی شهروندی

در آموزش و تدریس مورد توجه قرار گیرد. لومزدانی^۱ معتقد است، تصمیم گیری یک قضاوت مستقل فعال است و آن را «انتخاب جریان عمل برای تحقق هدف مطلوب» می داند [۱۹۹۵: ۲۴۷].

مدین و راس^۲ تصمیم گیری را «تولید، ارزشیابی و گزینش انتخاب های معتبر از بین شقوق متفاوت» می دانند. به نظر آنان، اگر فقط یک انتخاب وجود داشته باشد، هیچ تصمیم گیری ضرورت ندارد.

یتس^۳ عقیده دارد تصمیم، عملی است که برای رسیدن به نتیجه ی مطلوب انجام می گیرد. بنزلی^۴ فرایند تصمیم گیری را شامل شش بخش می داند که این بخش ها در نظرات هالپرن، جانسن و نوویک نیز دیده می شوند. این شش بخش عبارتند از:

۱. تشخیص ضرورت های تصمیم گیری؛
۲. تفکر در مورد هدف ها و آنچه به عنوان تصمیم خوب تلقی می شود؛ مثل واضح سازی و تعریف مسأله؛
۳. ارائه ی راه حل ها؛
۴. فهرست کردن ابعاد ارزشیابی راه حل ها؛
۵. ارزشیابی راه حل ها؛
۶. انتخاب راه حل یا تصمیم گیری که مستلزم قضاوت است [بنزلی، ۱۹۹۸: ۱۳۲-۱۲۷].

وایلز، ناردی و استگر^۵ مدلی را برای جریان تصمیم گیری ارائه داده اند که شامل چهار مرحله است: بیان هدف، تولید ایده ها، آماده کردن طرح و اجرا. هر کدام از این مراحل مستلزم یک تصمیم است. هر تصمیم گیرنده ای، مشکلات را تشخیص می دهد (تحلیل)، ایده ها را ایجاد می کند (ترکیب) و مبتنی بر ارزشیابی، تصمیم می گیرد. این مدل در نمودار ۱ نشان داده شده است. هر مرحله، خود دارای سه

مرحله است و در مجموع دوازده مرحله، فرایند تصمیم گیری را تشکیل می دهد. این مدل هنگامی که با مجموعه ای از راه حل ها مواجه هستیم، مفید است.

همان طور که در نمودار ۱ دیده می شود، تصمیم گیری با حل مسأله ارتباط دارد و گاه تشخیص تفاوت آن ها مشکل است که مارزانو^۶ نیز به این امر اشاره می کند. همچنین، شباهت های زیادی بین آن ها وجود دارد و می توان این استنباط را داشت که تصمیم گیری در فرایند حل مسأله

۱. شرایط هر موقعیت خاص را مشخص و بررسی کنید و ویژگی های مربوط به موردی را که برای تمام شرایط و موقعیت ها مناسب است، پیش بینی کنید (ایده آل).

۲. خصوصیات هر راه حل را شناسایی

۱. مسأله را شناسایی کنید (تحلیل).

۳. هدف را انتخاب کنید (ارزیابی).

۴. مسأله را شناسایی کنید (تحلیل).

۶. ایده را انتخاب کنید (ارزیابی).

۷. مسأله را شناسایی کنید (تحلیل).

۹. برنامه را انتخاب کنید (ارزیابی).

۱۰. مسأله را شناسایی کنید (تحلیل).

۱۲. اقدامات آینده را انتخاب کنید (ارزش سنجی).

و بررسی کنید و خصوصیات هر راه حل را با «ایده آل» مقایسه کنید (خصوصیاتی که در مرحله ی اول شناسایی شده اند). راه حلی را برگزینید که بیشترین تطابق را با ایده آل داشته باشد.

۳. با شناسایی خصوصیات راه حل انتخابی، آن را که به «احتمال بیش تری»، از سایر راه حل ها برای شرایط و موقعیت ها مناسب تر است، شناسایی و درستی آن را بررسی کنید [مارزانو، ۱۳۸۰: ۱۲۶].

تصمیم گیری، مهارت در زندگی

در هر جامعه ی دموکراتیک، موفقیت به توانایی افراد در تحلیل مسائل، تصمیم گیری و داوری وابسته است و تحقق دموکراسی منوط به داشتن افرادی متفکر است که قادر به قضاوت و تصمیم گیری صحیح در مورد مسائل و موضوعات گوناگون باشند. سیگر - ارنبرگ^۱ معتقد است دانش آموزان بعد از پایان دبیرستان، باید قادر به انجام وظایف اجتماعی خود به طور منطقی باشند و بتوانند، انتظارات جامعه و هدف های ارزشمندی را که انتخاب کرده اند، تحقق بخشند [Margano, 1989:2-3].

کارول تاما^۲ عقیده دارد، باید شهروندانی تربیت کرد که تصمیمات و

انتخاب هایشان مبتنی بر تفکر دقیق باشد؛ زیرا حفظ آزادی حق انتخاب، وابسته به توانایی تفکر صحیح است [Tama, 1989].
انجل^۳ مطرح می کند که محیط های کلاسی از راه های زیر به پرورش شهروند دموکراتیک کمک می کنند:

- تعامل هم سالان در فعالیت های مبتنی بر همکاری
- بیان آزاد
- احترام به عقاید مختلف
- مشارکت دانش آموزان در تصمیم گیری دموکراتیک

او نتیجه می گیرد، بین محیط های کلاسی و رشد نگرش های مثبت اجتماعی سیاسی، و سطوح بالاتر تعقل و رفتار مثبت اجتماعی، ارتباط وجود دارد. [Kasin, 1994: 257-8].

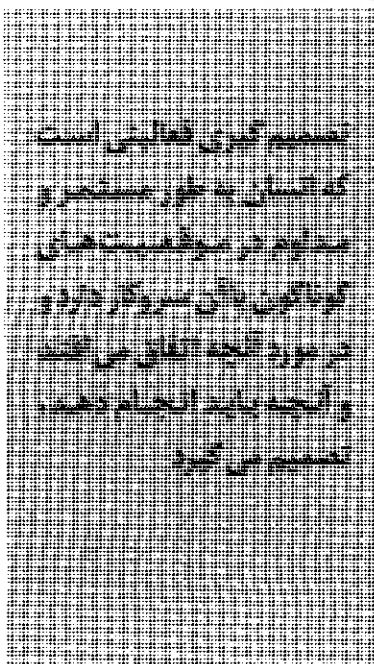
در تحقیقی که توسط «سازمان بهداشت جهانی»^۴ (WHO) انجام گرفته است، فهرستی به این شرح از مهارت های زندگی برای صلاحیت روانی اجتماعی و تربیت شهروندان ارائه شده است:

- تصمیم گیری
- حل مسأله
- تفکر خلاق
- تفکر انتقادی

- ارتباط مؤثر
- مهارت های ارتباط بین افراد
- خودآگاهی
- هم دلی
- کنترل عواطف
- کنترل تنش ها.

در مطالعه ی دیگر (WHO) در مورد نیازهای اساسی شهروندان در جامعه، با عنوان پروژه ی BCCP، هفت مهارت، مهم و ضروری تشخیص داده شد که تصمیم گیری و قضاوت جزو آن ها بود [World Health Organization Geneva, 1997:1].

جیمز شیور^۵ نیز تأیید می کند که مدرسه می تواند، دانش آموزان را در رشد مهارت های مربوط به تصمیم گیری و قضاوت یاری دهد. شیور یکی از طرفداران رویکرد شهروندی دموکراتیک (دیدگاه اجتماعی) است که بر پرورش دانش آموزان به نحوی تأکید دارد که آنان در تفکر مستقل شوند و برخی مهارت ها در آنان تقویت گردد تا امکان مشارکتشان در تحقق دموکراسی فراهم شود. به نظر او، نقش معلم انتقال ارزش های دموکراتیک است؛ به گونه ای که موجب تقویت عقلانیت در دانش آموزان شود.

تصمیم گیری فعالی است که انسان به طور مستقل و مدون در موقعیتهای گوناگون با آن سروکار دارد. در مورد اتخاذ چنین تصمیمی باید انجام دهد.

تصمیم‌گیری و مطالعات اجتماعی

درس مطالعات اجتماعی و جامعه‌شناسی از جمله درس‌هایی است که در پرورش شهروندان جامعه (که از هدف‌های اساسی درس جامعه‌شناسی است) و تقویت مهارت‌های تفکر می‌تواند مفید باشد.

«انجمن ملی مطالعات اجتماعی»^{۱۳} اعلام کرده است، هدف آموزشی مطالعات اجتماعی باید پرورش شهروند شایسته و تقویت شایستگی مدنی باشد. شهروندان جامعه باید قادر به اتخاذ تصمیمات منطقی در جامعه‌ی دمکراتیک باشند و بر کاربرد دانش در انجام وظایف تأکید بیش‌تری شود که این امر، مستلزم کاربرد سطوح بالاتر تفکر است. شهروندان شایسته، یعنی افرادی که قادر به تصمیم‌گیری منطقی و صحیح هستند، به منظور حل مشکلات اجتماعی و مدنی، راه‌حل‌های عقلانی ارائه می‌دهند، و قادر به تحلیل و ایجاد ارتباط بین اطلاعات در جهت حل مسائل هستند. [Nickell, 1993]

دانش‌آموزان باید بتوانند، از طریق درس مطالعات اجتماعی، مهارت‌های خاص، و دانش و نگرش‌های لازم را برای مشارکت اجتماعی کسب کنند. بیرتال، مطالعات اجتماعی را این‌گونه تعریف می‌کند: «وحدت در تجربه و دانش مربوط به ارتباطات انسانی، برای تحقق تربیت شهروند». او برای تحقق این هدف کلی، هدف‌های جزئی زیر را مورد توجه قرار می‌دهد:

۱. فراهم آوردن دانش در مورد تجربه‌های انسان در گذشته، حال و آینده؛
۲. رشد مهارت‌های پردازش اطلاعات؛
۳. رشد ارزش‌ها و عقاید مناسب؛

۴. فراهم کردن فرصت‌هایی برای مشارکت اجتماعی.

وحدت تجربه‌ها و دانش بیرتال را در مطالعات اجتماعی، تاریخ، جغرافی، اقتصاد، علوم سیاسی، انسان‌شناسی، جامعه‌شناسی و روان‌شناسی می‌توان مشاهده کرد. این وحدت لازمه‌ی زندگی در جامعه و حل مسائل و مشکلاتی است که بروزمی‌کند. [Kasin, 1994:275-6]

کاسین لم‌لج نیز، توانایی تصمیم‌گیری و قضاوت کردن را از طریق درس مطالعات اجتماعی مؤثر می‌داند [پیشین، ص ۲۹۲].

مدرسه‌ها از طریق برنامه‌های درسی باید دانش‌آموزان را با فرایند تصمیم‌گیری آشنا کنند و برای آنان موقعیت‌های عملی و واقعی مشابه شرایط زندگی فراهم آورند تا آن‌ها از مراحل فرایند تصمیم‌گیری آگاه شوند. یکی از روش‌های مؤثر در تقویت و پرورش توانایی تصمیم‌گیری درست، فعالیت‌های گروهی و مشارکت دانش‌آموزان در آموزش است. این مهارت را از طریق تشویق و آوار کردن دانش‌آموزان به انجام فعالیت‌های تحقیقی فردی و گروهی، و از راه بحث گروهی و گفت‌وگو می‌توان در دانش‌آموزان تقویت کرد. اگر فرصت مشارکت و تصمیم‌گیری به دانش‌آموزان داده نشود، مهارت‌های لازم را برای زندگی کسب نخواهند کرد و در این صورت، جامعه باید هزینه‌های میان‌مدت و درازمدت آن را بپردازد؛ جوانانی که نمی‌دانند چگونه افکار خود را بیان کنند، در مورد اختلافات مذاکره کنند و یا مسؤولیت خود، خانواده و جامعه‌ی خویش را بر عهده بگیرند و در مورد مسائل مختلف تصمیم بگیرند.

زیرنویس:

1. Lumsdaine
2. Medin and Ross
3. Yetes
4. Bensley
5. Wales, Nardi & stager
6. Margano
7. Ehrenberg
8. Seiger-Ehrenberg
9. Carrol Tama
10. Angell
11. World Health organization
12. games shaver
13. National Council for the scocial studies

منابع:

۱. مارزانو، رابرت جی و دیگران. ابعاد تفکر در برنامه‌ریزی درسی و تدریس. ترجمه‌ی قدسی احقر. نشر یسطرون. تهران. ۱۳۸۰.
۲. حسینی، سیدعلی اکبر. تفکر خلاق. دانشگاه پهلوی (سابق). تهران. ۱۳۴۸.
3. Bensley, D, Alan. "Critical Thinking in Psychology." United states of America. Brooks/Cole publishing company. 1998.
4. Kasin Lemleach, gohanna. "Curriculum and instructional Methods for the Elementary and Middle School". United states of America. Macmillan College publishing company. 1994.
5. Lumsdaine, Edward & Monika. "Creative problem solving". Michigan, MC Grawitill, Inc. 1995.
6. Marzano, Roberty and others. "Dimensions of Thinking: A Frame work for Curriculum and instruction". United states of America. Association for supervision and Curriculum development. 1989.
7. Nickell, pat (1993). available in terent.
8. Tama, Carrol. "critical Thinking: promoting it in the classroom." 1989. ERIC clearing house on Reading English and Communication. EDO-CS-89-03.
9. world Health organization Geneva. "Life skills education in schools." part I and 2. USA. 1994.